

KREATIV YONDASHUVNING PEDAGOGIKA NAZARIYASIDAGI MOHIYATI VA O'QUVCHILARNING IJODIY-ESTETIK RIVOJLANISHIDAGI O'RNI: XORIJIY Tajribalar tahlili

*Alkarova Feruza Nazarbayevna,
A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti,
"Ijtimoiy va amaliy fanlar metodikasi"
kafedrasi mudiri, p.f.f.d. (PhD)
E-mail: alkarovaf@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada kreativ yondashuvning pedagogika nazariyasidagi mohiyati hamda uning umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarini ijodiy-estetik rivojlantirishdagi o'rni xalqaro tajriba prizmasi orqali tahlil qilingan. "Kreativlik", "ijod" va "innovatsion tafakkur" tushunchalarining nazariy talqini berilib, ularning bir-biridan farq qiluvchi va o'zaro to'ldiruvchi jihatlari ochib berilgan. Maqolada AQSh, Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya hamda yetakchi Yevropa mamlakatlari (Buyuk Britaniya, Germaniya, Niderlandiya) tajribalari yetti mezon bo'yicha qiyoslangan; texnologiya ta'limida o'quvchilarda estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantiruvchi besh tarkibiy mexanizm taklif etilgan. Olingan natijalar mahalliy ta'lim amaliyotini takomillashtirishda nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kreativ yondashuv, ijodiy faoliyat, innovatsion tafakkur, estetik tarbiya, dizayn fikrlash, texnologiya ta'limi, kreativ-estetik rivojlanish, xorijiy tajriba.

**Сущность креативного подхода
в теории педагогики и его роль в
творческо-эстетическом развитии учащихся:
анализ зарубежного опыта**

Алкарова Феруза Назарбаевна,
Национальный институт педагогического
мастерства имени А.Авлони, заведующая
кафедрой "Методика преподавания социальных
и прикладных наук", доктор философии
по педагогическим наукам (PhD)

Аннотация: В статье анализируются сущность креативного подхода в теории педагогики и его роль в творческо-эстетическом развитии учащихся общеобразовательных школ через призму международного опыта. Раскрыто теоретическое содержание понятий "креативность", "творчество" и "инновационное мышление", показаны различия и взаимодополняемость этих категорий. На материале опыта США, Финляндии, Сингапура, Южной Кореи и ведущих европейских стран (Великобритания, Германия, Нидерланды) проведён сопоставительный анализ по семи критериям; предложены пять структурных механизмов формирования у учащихся навыка эстетического оформления собственных творческих работ в технологическом образовании. Полученные результаты служат теоретико-методической основой для совершенствования отечественной образовательной практики.

Ключевые слова: креативный подход, творческая деятельность, инновационное мышление, эстетическое воспитание, дизайн-мышление, технологическое образование, творческо-эстетическое развитие, зарубежный опыт.

The essence of the creative approach in the theory of pedagogics and its role in students' creative and aesthetic development: an analysis of international experience

Alkarova Feruza Nazarabayevna,
Head of the Department of "Methodology of Teaching Social and Applied Sciences"
National Institute of Pedagogical Excellence named after A. Avloniy, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)

Abstract: This article analyzes the essence of the creative approach in the theory of pedagogics

and its role in the creative and aesthetic development of secondary school students through the prism of international experience. The study explores theoretical interpretation of the concepts "creativity", "creation" and "innovative thinking", and clarifies their distinctive and interrelated aspects. The article contrasts the experience of the United States, Finland, Singapore, South Korea and leading European countries (the United Kingdom, Germany, the Netherlands) by using seven criteria; proposes five structural mechanisms for developing students' skills in aesthetically designing their own creative works within teaching Technology. The findings serve as a theoretical and methodological basis for improving local educational practices.

Keywords: creative approach, creative activity, innovative thinking, aesthetic education, design thinking, teaching Technology, creative-aesthetic development, international experience.

Globallashuv jadallashayotgan, raqamli transformatsiya esa kundalik hayotning barcha qatlamlariga kirib borayotgan bugungi sharoitda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri o'quvchini tayyor bilim qabul qiluvchi obyekt sifatida emas, balki mustaqil fikrlovchi, yangilik yarata oluvchi va o'z faoliyati natijasini estetik shaklda ifodalay oladigan ijodkor shaxs sifatida shakllantirishdir. Bu vazifa ayniqsa umumiy o'rta ta'lim bosqichida alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu yoshda o'quvchining badiiy didi, dizayn tafakkuri va amaliy faoliyat madaniyati shakllanadi.

Pedagogika nazariyasida bilim, ko'nikma va malakaning an'anaviy uchligi (ZUN – znaniya, umeniya, navyki) so'nggi ikki o'n yillik davomida jiddiy qayta baholanmoqda. Yangicha qarashlarga ko'ra ta'limning bosh maqsadi – o'quvchi shaxsining ichki imkoniyatlarini ochish, individual qobiliyatlarini rivojlantirish va uning ijodiy-estetik tajribasini boyitish.

Aynan shu paradigma o'zgarishi kreativ yondashuv tushunchasini zamonaviy ta'lim falsafasining markaziga olib chiqdi. Mazkur yondashuv o'quvchini topshiriqni mexanik ravishda bajaruvchi sifatida emas, balki muammo yechimini izlovchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi va mahsulotda estetik hamda funksional jihatlarni uyg'unlashtiruvchi subyekt deb tanlaydi.

Texnologiya ta'limi mazmuni o'quvchilarning kreativ-estetik rivojlanishi uchun favqulodda boy imkoniyatlarni ochadi. Negaki, bu fan doirasida ular bevosita material bilan ishlaydilar: buyum yaratadilar, kompozitsiya tuzadilar, rang uyg'unligini izlaydilar, milliy va zamonaviy bezak elementlarini tanlaydilar. Biroq mahalliy amaliyotda kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida ko'pincha mahsulotning texnologik to'g'riligiga e'tibor qaratiladi-yu, uning estetik qiyofasi ikkinchi darajali masalaga aylanib qoladi. Natijada o'quvchining ishi vazifani bajarish jihatidan to'liq, ammo unda did, ruh va shaxsiy ifoda yetishmaydi.

Aynan shu kontekstda kreativ yondashuv negizida o'quvchilarda estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantirish masalasi muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi kreativ yondashuvning pedagogika nazariyasidagi mohiyatini ochib berish, "kreativlik", "ijod" va "innovatsion tafakkur" tushunchalarining mantiqiy munosabatini aniqlashtirish, xorijiy tajribalarni qiyosiy tahlil qilish hamda mahalliy texnologiya ta'limi sharoitida estetik jihozlash ko'nikmasini shakllantirish mexanizmlarini asoslashdan iborat.

Kreativlik fenomeni psixologiya, pedagogika, falsafa va menejment fanlarining tutash maydonida o'rganilib kelinadi. Tushunchaning ilmiy o'lchovga o'tishi J.Gilford nomi bilan bog'liq: u 1950-yilda Amerika psixologlar uyushmasiga qilgan ma'ruzasida kreativlikni divergent fikrlash qobiliyati sifatida ta'riflagan va uni an'anaviy intellektual koeffitsient (IQ) bilan o'lchab bo'lmaydigan mustaqil ko'rsatkich deb e'lon qilgan [1]. L.S.Vigotskiy esa ijod jarayonini inson tasavvurining oldingi tajribani qayta birlashtirishi mahsuli sifatida talqin qiladi: ijod hayotning istisno hodisasi emas, balki uning normal va izchil ko'rinishidir [2].

T.Amabilning kreativlik komponentli nazariyasi (componential theory of creativity) zamonaviy ta'lim psixologiyasida eng nufuzli yondashuvlardan biri sanaladi. Muallif kreativ mahsulot uchta omilning kesishuvi natijasida vujudga kelishini asoslab beradi: sohaga oid bilim, ijodiy fikrlash ko'nikmalari va ichki motivatsiya [3]. Ushbu uchlik bevosita pedagogik xulosa chiqarishga imkon beradi: agar uchta omilning hech bo'lmasa bittasi yetishmasa, ijodiy mahsulot yo vujudga kelmaydi, yo sifatsiz chiqadi.

Ta'lim falsafasida J.Dyui o'quvchining haqiqiy bilimni faol tajriba orqali, ya'ni real muammoni hal qilish jarayonida o'zlashtirishini asoslab bergan [4]. Uning bu g'oyasi keyinchalik konstruktivistik ta'lim falsafasi va loyiha

asosida o'qitish (Project-Based Learning) metodologiyasining o'zagiga aylangan. B. Blumning kognitiv taksonomiyasi va uning 2001-yildagi qayta ko'rib chiqilgan versiyasi (L.Anderson va D.Krathwol tahririda) ham mazkur muammoni nazariy jihatdan boyitadi – yangi taksonomiyada "yaratish" (creating) eng yuqori kognitiv pog'ona sifatida belgilangan [5, b. 67].

Dizayn fikrlash sohasida T.Kelli va D.Kelling "Kreativ ishonch" konsepsiyasi alohida o'rin tutadi. Mualliflar dizayn fikrlashni inson markazli muammo yechish uslubi sifatida talqin qilib, uning besh bosqichdan iboratligini ko'rsatishadi: empatiya, muammoni aniqlash, g'oya yaratish, prototip ishlab chiqish va sinov [6]. Mahalliy adabiyotlarda V.A. Slastenina va I.F. Isayev rahbarligida nashr etilgan asarda kreativ yondashuv shaxsga yo'naltirilgan ta'limning organik tarkibiy qismi sifatida talqin qilingan [7]; B.S.Gershunskiy esa kreativlikni ta'lim natijasining bosh ko'rsatkichi deb ataydi [8]. OECD tomonidan o'tkazilgan PISA-2022 tadqiqotining alohida hisobotida kreativ fikrlash XXI asrning hayotiy zaruratga aylangan kompetensiyasi sifatida e'tirof etilgan [9].

"Kreativlik", "ijod" va "innovatsion tafakkur" tushunchalarining mantiqiy munosabati.

Pedagogik adabiyotda yuqorida sanab o'tilgan uch tushuncha ko'pincha sinonim sifatida ishlatiladi. Lekin chuqurroq ko'rib chiqilsa, ularning har biri o'zining alohida mazmuniy kontekstiga ega va ularni aralashtirib qo'llash nazariy noaniqlikka olib keladi. Quyida har birining xususiyatini aniqlashtirib o'tamiz.

Kreativlik – bu eng avvalo shaxsning ichki sifati, qobiliyat darajasidagi xarakteristika. U insonning yangi g'oyaga moyilligi, mavjud bilimlardan kutilmagan kombinatsiyalar tuzish layoqati va odatdan tashqari yondashuvga ochiqqligi bilan namoyon bo'ladi. Pedagogik nuqtai nazardan kreativlik – o'quvchining muammoli vaziyatga original javob bera olishi,

o'z fikrini erkin shakllantirishi va olingan natijaga shaxsiy munosabat bildirga olishidir. Boshqa so'z bilan, kreativlik salohiyat tushunchasiga yaqin: u mavjud, ammo hali harakatga aylanmagan kuchdir.

Ijod tushunchasi esa allaqachon faoliyatni anglatadi. Bu shaxsning o'z bilim, tasavvur, hissiy tajriba va amaliy ko'nikmalari yordamida yangi mahsulot, obraz yoki yechim yarata olishidir. Agar kreativlik salohiyatning statik holati bo'lsa, ijod uning dinamik, harakatdagi shaklidir. O'quvchi texnologiya darsida buyum tayyorlar ekan rang, shakl, material va bezakni mustaqil tanlasa, u shunchaki topshiriqni ado etmaydi, u ijod qiladi. Ushbu nuance ko'rinishidan kichik bo'lsa-da, pedagogik amaliyotda hal qiluvchi ahamiyatga ega: o'qituvchining o'qituvchining ko'zi bilan emas, ijodkor o'quvchining ko'zi bilan ko'ra olishi kerak.

Innovatsion tafakkur – kreativlik va ijodning eng yuqori bosqichidagi namoyonidir. U mavjud tajribani yangicha tahlil qilish, an'anaviy yechimlarni takomillashtirish va amaliyotga yangilik kiritish bilan bog'liq. Agar kreativlik “yangicha o'ylash” bo'lsa, ijod “yangicha o'ylanganni amalga oshirish”, innovatsion tafakkur esa “amalga oshirilganni samarali, ulgur va ijtimoiy foydali natijaga aylantirish”dir. Texnologiya ta'limida bu o'quvchining mahsulotni nafaqat chiroyli bezashi, balki uning qulayligi, foydaliligi, ekologikligi va zamonaviy dizayn talablariga muvofiqligini ham hisobga olishida namoyon bo'ladi.

Demak, uchta tushuncha alohida-alohida emas, balki yagona zanjirning bog'langan halqalarini hosil qiladi: kreativlik g'oyani tug'diradi → ijod g'oyani mahsulotga aylantiradi → innovatsion tafakkur mahsulotni amaliy va ijtimoiy ahamiyatli darajaga ko'taradi. Bu uchlikning pedagogik ahamiyati shundaki, har bir bosqich o'ziga xos ta'lim metodlari va shartlarini talab qiladi; o'quvchining biror-bir bosqichda to'xtab

qolishi keyingisining vujudga kelishini imkonsiz qiladi.

Kreativ yondashuvning pedagogika nazariyasidagi mohiyati.

Pedagogika nazariyasida kreativ yondashuv o'quvchini tayyor bilim qabul qiluvchi obyekt sifatida emas, o'z o'quv faoliyatini loyihalovchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi va ijodiy mahsulot yaratuvchi subyekt sifatida qarashga asoslanadi. Bu yondashuv ta'lim jarayonini faollashtiradi, o'quvchining ichki motivatsiyasini oshiradi va uning mehnatida mas'uliyat madaniyatini shakllantiradi.

Kreativ yondashuvning mohiyatli belgilarini quyidagi tarzda taqsimlash mumkin. *Birinchidan*, u mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi va shablon yechimlarni rad etadi. *Ikkinchidan*, ta'limda muammoli vaziyat tug'diradi va o'quvchini noma'lumlik holatida o'zini erkin his qilishga o'rgatadi. *Uchinchidan*, xato qilishdan qo'rqmaslik madaniyatini singdiradi – bu o'rinda muhim bir nuans bor: an'anaviy ta'limda xato salbiy hodisa hisoblanadi, kreativ yondashuvda esa u izlanish jarayonining tabiiy va majburiy bosqichi sifatida qaraladi. *To'rtinchidan*, individual yondashuvni amalga oshiradi: o'quvchining shaxsiy tajribasi va qiziqishlari ta'lim mazmunini boyitishning manbai sifatida ko'riladi. *Beshinchidan*, refleksiya – o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Kreativ yondashuv pedagogik paradigma ning bir qator boshqa yo'nalishlari bilan organik bog'liqdir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda har bir o'quvchining qiziqishi, ehtiyoji va ijodiy imkoniyati e'tiborga olinadi; faoliyatga asoslangan yondashuvda bilim amaliy faoliyat orqali o'zlashtiriladi; konstruktivizm da esa o'quvchi bilimni tayyor holida olmaydi, balki uni shaxsiy tajriba zaminida “quradi”. Kompetensiyaviy yondashuv esa o'quvchining real vaziyatlarda bilim, ko'nikma va qadriyatlarni qo'llay olishini talab qiladi. Texnologiya ta'limi aynan mana

shu paradigmalarning tabiiy uyg'unlashish maydonidir, chunki bu fanda o'quvchi bir vaqtning o'zida bilim oladi, yaratadi, sinaydi, tuza-tadi, bezaydi va o'z ishini taqdim etadi.

Bunday yondashuvni texnologiya darslarida joriy etish uchun bir qator pedagogik shartlar bajarilishi lozim: o'qituvchi rolining axborot manbasidan moderator hamda mentorga aylanishi; sinf muhitining tajriba va xatoga ochiq bo'lishi; baholash mezonlarining nafaqat yakuniy mahsulotni, balki butun ijodiy jarayonni qamrab olishi; o'quvchilarga mustaqil tanlov va o'z g'oyasini himoya qilish imkoniyatining berilishi.

Estetik jihozlash ko'nikmasining pedagogik mazmuni.

O'quvchilarda o'z ijodiy ishlarini estetik jihozlash ko'nikmasi deganda ular tomonidan yaratilgan mahsulotning tashqi ko'rinishi, rang uyg'unligi, kompozitsiyasi, shakli, bezagi, material tanlovi va umumiy badiiy ifodasini maqsadga muvofiq tashkil eta olish qobiliyati tushuniladi. Bu ko'nikma faqat "chiroyli bezash" bilan cheklanmaydi – u estetik idrok, badiiy did, dizayn fikrlash, texnologik madaniyat va refleksiv baholashni o'z ichiga oladi.

Estetik jihozlash ko'nikmasini struktur jihatdan to'rt tarkibiy komponentga ajratish mumkin. Motivatsion komponent – o'quvchining ijodiy ishga qiziqishi, uni chiroyli va sifatli bajarishga intilishi, estetik natijadan zavqlanish ehtiyoji bilan bog'liq. Kognitiv komponent ranglar uyg'unligi, shakl, muvozanat, kompozitsiya, material xususiyatlari, milliy naqshlar va zamonaviy dizayn talablari haqidagi bilimlarni qamrab oladi. Amaliy komponent o'quvchining bezak berish, material tanlash, elementlarni joylashtirish, eskiz chizish, prototip yaratish hamda mahsulotni estetik jihatdan yakunlash ko'nikmalarida namoyon bo'ladi. Refleksiv komponent esa o'quvchining o'z ishini baholashi, kamchiliklarini ko'ra olishi,

boshqa variantlar bilan solishtirishi va takomillashtirish bo'yicha qaror qabul qilishi bilan tavsiflanadi.

To'rt komponentning shakllanish jarayoni ma'lum bir izchillikni talab qiladi. Boshlang'ich bosqichda motivatsion komponent shakllantirilmasa, qolgan uchtasini rivojlantirish g'oyat qiyin bo'ladi. O'quvchi nimadir yaratishni xohlamasa, hech qanday usul uni "go'zal mahsulot tayyorlovchi"ga aylantirmaydi. Aksincha, o'quvchini ijodiy faoliyatga ilhomlantiradigan boshlang'ich impuls topilsa, qolgan komponentlar pedagogik ta'sir ostida nisbatan tez shakllanadi.

Xorijiy tajribalarning qiyosiy tahlili.

Rivojlangan davlatlarning ta'lim amaliyotida kreativ-estetik rivojlanish masalasi turlicha falsafiy va metodik zaminga asoslanadi. Quyida besh ta'lim madaniyatining yondashuvi qisqacha tahlil qilingan bo'lib, ularning natijaviy taqqoslamasi 1-jadvalda berilgan.

AQSh ta'lim amaliyotida kreativ yondashuv asosan dizayn fikrlash, loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning) va STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi orqali amalga oshiriladi. O'quvchilar real muammoni aniqlaydilar, foydalanuvchining ehtiyojini o'rganadilar, g'oyalar yaratadilar, prototip ishlab chiqadilar va sinovdan o'tkazadilar. Bu jarayonda mahsulotning funksionalligi bilan birga estetik ko'rinishi ham asosiy baholash mezoni sifatida qaraladi. Aksariyat AQSh maktablarida "Maker Space" – o'quvchilar erkin loyihalashishi mumkin bo'lgan tajriba xonalari tashkil etilgan.

Finlandiya tajribasi xalqaro pedagogik diskursda eng o'ziga xos modellardan biri hisoblanadi. 2016-yilda joriy etilgan yangi milliy o'quv dasturida "yaxlit-mavzuli o'qitish" (phenomenon-based learning) markaziy o'rin tutadi. Bu yondashuv asosida o'quvchilar bir mavzuni bir necha fan nuqtai nazaridan o'rganadilar –

texnologiya, san'at, tabiatshunoslik va matematika integratsiya holatida o'qitiladi. Finlandiyalik o'quvchining ijodiy ishi ko'pincha hayotiy ehtiyoj, ekologik madaniyat, milliy an'ana va zamonaviy dizayn bilan bog'lanadi. Diqqatga sazovor jihat shuki, Finlandiyada o'quvchining shaxsiy ifodasi va ichki motivatsiyasiga e'tibor xuddi mahsulot sifatiga e'tibor kabi bir xil darajada turadi.

Singapur ta'lim strategiyasida "21st Century Competencies" hujjatida belgilangan to'qqiz asosiy kompetensiya qatorida kreativlik va innovatsiya birinchi o'rinda turadi. Mamlakatdagi maktablarda "Applied Learning Programme" (ALP) doirasida texnologiya va dizayn yo'nalishidagi loyihalar muntazam ravishda amalga oshiriladi. O'quvchilar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, jamoada ishlash va yangi yechimlarni sinab ko'rish ko'nikmalarini doimiy ravishda mashq qiladilar.

Janubiy Koreya tajribasida texnologik

ta'lim, raqamli vositalar va dizayn madaniyati uyg'un tarzda rivojlantiriladi. "Maker Education" tashabbusi 2017-yilda mamlakat miqyosida joriy etilgan bo'lib, har bir maktabda robototexnika, 3D modellash, grafik dizayn va elektronika o'ld mini-laboratoriya-lar tashkil etilgan. Diqqatga loyiq jihat shuki, ijodiy mahsulotning texnik ishlashi bilan birga uning dizayni va vizual yaxlitligi alohida mezon sifatida baholanadi.

Yevropa mamlakatlari (xususan, Buyuk Britaniya, Germaniya va Niderlandiya) tajribasida kreativ-estetik yondashuv ko'pincha "art education", "design education" va "creative learning" konsepsiyalari orqali amalga oshiriladi. Bu yo'nalishda o'quvchilarning badiiy didi, vizual madaniyati, ijtimoiy mas'uliyati va ekologik qarashlari yaxlit shakllantiriladi. Niderlandiya boshlang'ich va o'rta maktablari-da "Cultuureducatie" (madaniy ta'lim) majbu-riy yo'nalish sifatida amal qiladi.

1-jadval.

Xorijiy tajribalarda kreativ-estetik yondashuvning qiyosiy tavsifi

Mezon	AQSh	Finlandiya	Singapur	J.Koreya	Yevropa
Yetakchi yondashuv	Dizayn fikrlash, STEAM	Fanlararo integratsiya	Innovatsion kompetensiya	Texnologik dizayn	Art education, design education
Asosiy metod	Loyiha asosida o'qitish (PBL)	Yaxlit-mavzuli o'qitish	Muammoga asoslangan ta'lim	Raqamli loyiha va prototip	Kreativ ishlanmalar
Estetik komponent	Foydalanuvchiga mo'ljall	Ekologik va milliy ohang	Funksionallik va dizayn	Vizual va texnologik did	Vizual madaniyat
Refleksiya	Portfolio va prezentatsiya	Muntazam o'z-o'zini baholash	Hamkorlikda muhokama	Texnik-estetik tahlil	Tanqidiy muhokama
Asosiy yutuq	Innovatsiya tafakkuri	Fanlararo bog'liqlik	Yuqori PISA natijalari	Dizayn-tafakkur uyg'unligi	Badiiy did va ekologiya

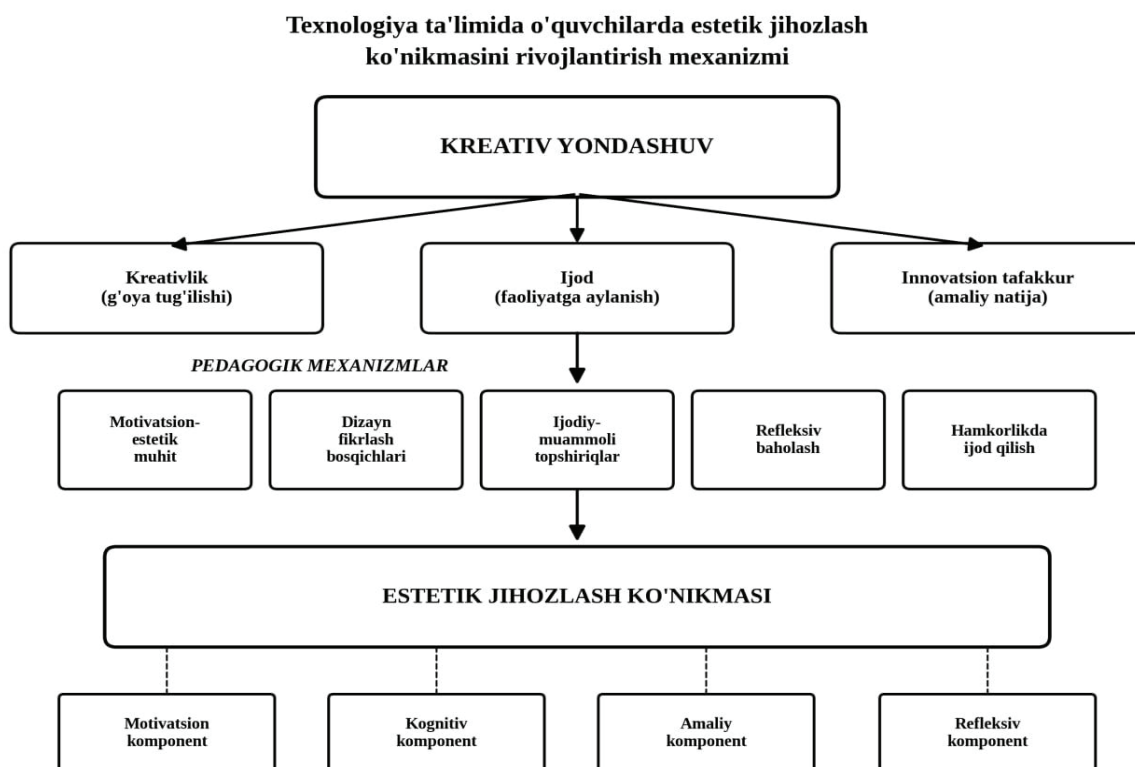
Jadval ko'rsatib turibdiki, beshta milliy tajriba metodologik jihatdan turlicha falsafalarga asoslansa-da, ularning umumiy mantig'i bir nuqtaga keladi: ijodiy mahsulot estetik ko'rinish, funksionallik va shaxsiy ifoda uchligi orqali baholanadi. Shu bilan birga, har bir tajribaning o'ziga xos urg'usi mavjud – AQSh foydalanuvchi tajribasiga, Finlandiya – fanlararo bog'liqlikka, Singapur – kompetensiyaviy ramkaga, Janubiy Koreya – raqamli-texnologik integratsiyaga, Yevropa esa madaniy va vizual savodxonlikka.

Estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantirish mexanizmlari.

Yuqorida bayon etilgan nazariy asoslar va xorijiy tajribalar tahlilidan kelib chiqib, texnologiya ta'limida o'quvchilarda estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantirishning beshta tarkibiy mexanizmi taklif etiladi. Bu mexanizmlar va ularning kreativ yondashuv hamda yakuniy ko'nikma bilan bog'liqligi 1-rasmda yaxlit ko'rinishda taqdim etilgan.

Birinchi mexanizm – motivatsion-estetik muhit yaratish. Bunda sinf jihozlanishi, namunaviy ishlar tanlovi, ranglar va materiallarning vizual mavjudligi alohida ahamiyat kasb etadi. Sinfda namoyish etiladigan milliy va zamonaviy dizayn mahsulotlari, ranglar palitrasi, hunarmandchilik namunalari o'quvchini ijodiy ishga ilhomlantiruvchi muhitni hosil qiladi. Bu o'rinda muhim bir nuans bor: vizual muhit shunchaki bezak emas, balki o'quvchining estetik tasavvurini boyituvchi pedagogik resursdir.

Ikkinchi mexanizm – dizayn fikrlash bosqichlarini izchil qo'llash. T.Kelli va D.Kelli taklif qilgan beshlik ramkasi (empatiya – muammoni aniqlash – g'oyalar yaratish – prototip – sinov) o'quvchini oddiy ijrochidan loyihalovchiga aylantiradi [6]. Bu ramka mahalliy texnologiya ta'limi mazmuniga qiyinchiliksiz integratsiya qilinishi mumkin: masalan, o'quvchi sovg'a qutisini bezashdan oldin uni kim uchun, qanday holatda va qaysi kayfiyatda yaratishini o'ylab ko'radi.

1-rasm. Texnologiya ta'limida o'quvchilarda estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantirish mexanizmi.

Uchinchi mexanizm – ijodiy-muammoni topshiriqlar tizimini ishlab chiqish. “Oddiy qutini sovg’a qadog’i sifatida estetik bezang”, “Qayta ishlangan materialdan foydali va chiroyli buyum yarating”, “Milliy naqsh asosida zamonaviy aksessuar dizaynini ishlab chiqing”, “Uy intererini bezovchi ekologik mahsulot loyihalang” kabi vazifalar o’quvchining tafakkurini bir vaqtning o’zida amaliy, badiiy va ekologik o’lchovlarda faollashtiradi.

To’rtinchi mexanizm – refleksiv baholash. Bu o’quvchining “mening ishimdagi eng yaxshi jihat nima?”, “qaysi rang yoki shakl yaxshiroq yechim bo’ldi?”, “nimani o’zgartirsam, ish yanada mukammal bo’ladi?” singari savollarga ongli javob qaytarishini nazarda tutadi. Refleksiya shaxsiy portfolio yuritish, hamkasb taqrizlari, fotohujjatlar va og’zaki tahlil shakllarida amalga oshirilishi mumkin.

Beshinchi mexanizm – hamkorlikda ijod qilish. Guruhda ishlash jarayonida o’quvchilar bir-birining g’oyalarini tinglaydi, muhokama qiladi, fikr almashadi va umumiy estetik qarorga keladi. Bu jarayon ularning kommunikativ, ijtimoiy va kreativ kompetensiyalarini bir vaqtning o’zida shakllantiradi.

Beshta mexanizmning uyg’unligi shundaki, ular alohida-alohida emas, balki yaxlit pedagogik tizim sifatida ishlasa, eng yuqori samara beradi. Bu o’rinda o’qituvchi roli alohida o’rin tutadi: u nafaqat texnologik bilim manbai, balki estetik tarbiyachi, dizayn maslahatchisi va o’quvchining ijodiy yo’lini muvofiqlashtiruvchi mentor sifatida ham harakat qilishi lozim.

Xorijiy tajribalar tahlili va taklif etilgan mexanizmlarni ko’rib chiqish bir qator metodologik xulosalarga olib keladi. Avvalo, kreativ yondashuv samaradorligi uning faqat metod sifatida emas, butun ta’lim jarayonini tashkil etuvchi pedagogik tamoyil sifatida qo’llanishiga bog’liqdir. Kreativlik faqat “rasm chizish”, “bezash” yoki “qiziqarli topshiriq” sifatida tushunilsa, uning ta’limiy ta’siri sezilarli dara-

jada cheklangan bo’ladi. Aslida kreativ yondashuv o’quvchining fikrlash uslubi, faoliyat strategiyasi va shaxsiy rivojlanish mexanizmidir.

Texnologiya ta’limida bu yondashuv ayniqsa muhim, chunki o’quvchi bu darsda ko’rinarli, qo’l bilan ushlab ko’rsa bo’ladigan natija yaratadi. Ushbu natija – buyum, model, maket, kiyim elementi yoki hunarmandchilik namunasi – o’quvchining texnologik, estetik va kreativ rivojlanish darajasini yaxlit aks ettiradi. Demak, estetik jihozlash ko’nikmasi alohida metodik masala emas, o’quvchi shaxsini kompleks rivojlantirish vositasidir.

Mahalliy ta’lim tizimida xorijiy tajribalarni mexanik ko’chirib olish emas, balki ularni mahalliy madaniy va pedagogik kontekstga moslashtirish – kalit masaladir. Dizayn fikrlash yondashuvini O’zbekiston milliy hunarmandchilik (kashtachilik, gilamchilik, yog’ochga ishlov, kulolchilik) an’analari bilan uyg’unlashtirish mumkin va lozim. Shu yo’l bilan o’quvchi xorijiy tajribadan ilhom oladi, milliy madaniyatni esa zamonaviy estetik qarashlar prizmasidan qayta talqin qilishni o’rganadi. Boshqacha aytganda, kreativ-estetik ta’lim pedagogik o’tmishni inkor etmaydi, aksincha – uni jonlantiradi. Tadqiqotning empirik sinovi va kreativ-estetik kompetensiyani o’lchashning xolisona vositalari kelgusi izlanishlar uchun muhim yo’nalish sanaladi.

Olib borilgan tahlil bir necha asosiy xulosaga olib keladi.

Birinchidan, kreativ yondashuv pedagogika nazariyasida o’quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy faoliyati, innovatsion tafakkuri va estetik qarashlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim konseptual asosdir. “Kreativlik”, “ijod” va “innovatsion tafakkur” tushunchalari sinonim emas – ular ijodiy jarayonning izchil bosqichlarini ifodalaydi: salohiyat → faoliyat → ijtimoiy ahamiyatli natija.

Ikkinchidan, xorijiy tajribalar tahlili shuni ko’rsatdiki, AQSh, Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya va Yevropa davlatlarida krea-

tiv-estetik rivojlanish loyiha asosida o'qitish, dizayn fikrlash, fanlararo integratsiya va refleksiv baholash orqali amalga oshiriladi. Mahalliy ta'lim amaliyoti uchun ushbu tajribalar nafaqat ilhom manbai, balki tizimli o'rganish va asosli moslashtirish obyekti hisoblanadi.

Uchinchidan, texnologiya ta'limida estetik jihozlash ko'nikmasini rivojlantirish murakkab pedagogik vazifa bo'lib, u motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv komponentlarning yaxlit shakllanishini talab qiladi. Buning uchun beshta o'zaro bog'liq mexanizm taklif etilmoqda: motivatsion-estetik muhit, dizayn fikrlash, ijodiy-muammoli topshiriqlar, refleksiv baholash va hamkorlikda ijod qilish.

Yuqoridagi xulosalarga muvofiq quyidagi amaliy tavsiyalarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Birinchidan, texnologiya fanining yangi avlod o'quv dasturida estetik jihozlash ko'nikmasi alohida o'quv natijasi sifatida belgilab qo'yilishi va uning baholash mezonlari ishlab chiqilishi lozim. Ikkinchidan, mahalliy o'qituv-

chilar uchun dizayn fikrlash va kreativ-estetik metodika bo'yicha ixtisoslashtirilgan malaka oshirish dasturlari yo'lga qo'yilishi kerak. Uchinchidan, texnologiya darslari uchun mo'ljallangan o'quv-uslubiy materiallarda milliy hunarmandchilik va zamonaviy dizayn elementlarining uyg'unligini ta'minlovchi vazifalar majmuasi yaratilishi tavsiya etiladi. To'rtinchidan, o'quvchilar uchun ijodiy portfolio yuritish amaliyoti rasmiy holda yo'lga qo'yilishi va uning natijalari o'qituvchi tomonidan muntazam ravishda tahlil qilinishi maqsadga muvofiq.

Mazkur tadqiqot natijalari nafaqat texnologiya ta'limi metodikasini boyitishga, balki pedagogika nazariyasida ijodiy-estetik rivojlanish masalasini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Bu esa kelgusida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini ochish, milliy va zamonaviy dizayn madaniyatini uyg'unlashtirish hamda ta'limda kreativ-estetik kompetensiyalarni shakllantirish uchun zarur bo'lgan ilmiy-amaliy zaminni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Guilford J.P. Creativity // American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, No. 9. – P. 444–454.
2. Vygotskiy L.S. Voobrazheniye i tvorchestvo v detskom vozraste. – Moskva: Prosveshcheniye, 1991. – 96 s.
3. Amabile T.M. Creativity in Context: Update to The Social Psychology of Creativity. – Boulder, CO: Westview Press, 1996. – 317 p.
4. Dewey J. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. – Boston: D.C. Heath & Co., 1933. – 301 p.
5. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.) A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001. – 352 p.
6. Kelley T., Kelley D. Creative Confidence: Unleashing the Creative Potential Within Us All. – New York: Crown Business, 2013. – 304 p.
7. Slastenin V.A., Isayev I.F., Shiyanov E.N. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. V.A. Slastenina. – Moskva: Akademiya, 2002. – 576 s.
8. Gershunskiy B. S. Философия образования для ХХИ века. – Moskva: Sovershenstvo, 1998. – 607 s.
9. OECD. PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 312 p.
10. Sahlberg P. Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? – 2nd ed. – New York: Teachers College Press, 2015. – 232 p.
11. Tan O.S. Teaching and Learning with Technology in Singapore: A Critical Perspective // Asia Pacific Journal of Education. – 2017ю – Vol. 37, No. 4. – P. 478–491.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son qarori. – Lex.uz, 2020.